

Många av fru A:s forna elever tänka med glädje och tacksamhet på den tid, de fingo åtnjuta hennes undervisning. Det var aldrig några tråkiga lektioner i hennes skola. En viss förtrolighet präglade alltid hennes umgänge med eleverna. Värderad och ömtyckt skola på högtidsdagen många välgångsönsksningar sändas henne.

—n.

Anna Hernqvist.

På sin 50-årsdag i fredags förra veckan blev folkskollärarinnan fröken *Anna Hernqvist* vid Norrlunds skola i Kila, Vstm., föremål för hjärtlig hyllning från barn, föräldrar och kamrater vid en i skolan anordnad fest. Från skolrådet och lärarekåren m. fl. överlämnades en genom sammanskott åstadkommen minnesgåva och en penningssumma i guld.

Fridtjuv Bergs eftermäle.

Bland dem, som stått Fridtjuv Berg mycket nära i livet, särskilt i gemensamt arbete och gemensamma strävanden för folkundervisningsväsendet och för föreningslivet inom lärarekåren, äro i främsta rummet medlemmarna i centralstyrelsen för S. A. F. Det torde därför vara av intresse för tidningens läsare och för alla, för vilka nämnda arbete framstått såsom något stort och betydelsefullt, att i någon mån lära känna vad dessa hans trogna, som kämpat vid hans sida, haft för intryck och erfarenheter av den oförgätlige kamraten, vänner och ledaren, vilken under årtionden stått bland dem som deras främsta andliga kraft och såsom själen i deras krets. I det syftet ha centralstyrelsens medlemmar haft godheten för Svensk Läraretidning nedskriva, en var för sig, några minnesord, som vi här införa. Då det icke är möjligt att på en gång intaga alla skrivelserna, måste en del stå över till nästa nr.

Fridtjuv Berg som barnpedagog.

Under de senare åren av sin levnad intog Fridtjuv Berg en så framskjuten ställning inom vårt politiska liv, att hans arbete som barnpedagog därigenom trätt i skuggan. Det inflytande han utövat som sådan är emellertid av den betydelse, att han även i denna egenskap har en given plats bland de få utvalda.

Det är framförallt såsom talare, skriftställare och läroboksförfattare som han påverkat uppfattningen om barnens uppfostran och undervisning.

Särskilt vid större och mindre skolmöten har han på det för honom så utmärkande klara och övertygande sättet utvecklat sin uppfattning om barnets föreställningsliv och intresseområde. De flesta av dessa föredrag äro offentliggjorda i Svensk Läraretidning. Tillsammans bilda de en skatt av enastående värde för vårt lands barnalärare. De flesta sidor av uppfostringsarbetet i hem och

skola hava sålunda tid efter annan blivit belysta. Särskilt hava därunder lämnats ingående utredningar om ett flertal av de olika skolämnenas betydelse för de ungas utveckling. Att genom en kort framställning giva en bild av vad han på detta område uträttat låter sig näppeligen göra. En uppfattning om hans framställnings djup och mångsidighet kan endast vinnas genom att läsa vad han skrivit. Det, som gör starkaste intrycket därvid, är kanske den skarpblick, med vilken han genomskådar det för barnet på ett visst åldersstadium egendomliga kunskapsbehovet, och det orubbliga förtroende han hyser till barnets förmåga att, försävt det erhåller en för detsamma lämpad undervisning, varmt och klart föreställa sig det i tid och rum konkreta.

Man må hoppas, att det icke måtte dröja länge, innan en samling av hans barnpedagogiska tal och uppsatser blir tillgänglig. Det skall då bli tydligt, i huru hög grad han påverkat det nutida föreställningssättet på hithörande område, främst inom folkskolekretsar men även långt därutanför.

Av skolans ämnen är det särskilt historia och geografi, som varit förenål för hans utredningar. Om historien som uppfostringsmedel har han flerfaldiga gånger hållit föredrag. Framförallt skattade han vår äldre historia, med dess framställning om mera primitiva samhällsförhållanden, såsom ett outhärligt medel för grundläggande hos de unga av fosterlandskärlek och samhällssinne. Han ville, att sång och saga skulle krydda arbetet i skolan och samla unga och gamla till över det dagliga enahanda upphöjda fester.

Som bekant har Fridtjuv Berg utgivit läroböcker i historia och geografi samt medverkat vid utarbetandet av en del andra. Vad han utgivit i de två nämnda ämnena är utan tvivel det mest självständiga och egenartade vi äga i fråga om läroböcker för folkskolan. Båda äro grundade på omfattande studier så väl av det kunskapsmaterie, som de avse att framställa för barnen, som av ämnenas metodik, och torde få anses fullt stå i nivå med vad hittills i något land åstadkommit. Deras med den nutida forskningens resultat överensstämmande rika kunskapsstoff ställa emellertid stora krav på läraren. Det var därför Fridtjuvs Bergs mening, att de skulle åtföljas av för läraren avsedda handböcker. Förarbetena till dessa voro avslutade samtidigt med läroböckernas utgivande, men kraven på hans politiska arbetsprestationer trädde hindrande i vägen för handböckernas fullbordande. De skulle säkerligen, om de utkommit, blivit av stor betydelse för undervisningen i folkskolan.

Genom sina egna läroböcker och anmälningar av andras verkade Fridtjuv Berg i flera riktningar reformerande på uppfattningen om innehållet och beskaffenheten av folkskolans undervisning. Noggrannhet och vederhäftighet i sakinnehållet, klarhet och planmässighet i framställningen framfördes genom hans

arbete till oefftergivliga fordringar även inom detta område. Härigenom betecknar denna hans verksamhet ett genombrott av enastående betydelse för hela vår folkbildning. När livet i våra folkbildningsanstalter närmast före och efter sekelskiftet en gång blir klarlagt, skall det visa sig, vad den tidens arbete betytt, och den andel, som Fridtjuv Berg hade i vad som då skedde, skall också därvid komma i sin rätta belysning.

Alfr. Dalin.

*

Fridtjuv Berg som allmänna förenings sekreterare.

Vid sin vän och vapenbroder Emil Hammarlunds grav yttrade Fridtjuv Berg bland annat: »Vad vi folkskolans arbetare främst hava att tacka honom för, det är dock icke de enskilda förmåner och förbättringar, som han steg för steg lyckades åt oss utverka. Nej, mer än detta är det något annat: han var med — främst i ledet — att bygga oss en fast borg i den fria lärarens sammanslutningen och att smida oss ett starkt redskap och vapen i den fria lärarepressen.»

Ingen har kunnat högre än Fridtjuv Berg uppskatta betydelsen av lärarnas sammanslutning i Sverges allmänna folkskollärareförening, ingen mera trofast än han ägna hängivet intresse och mödosamt arbete åt byggandet av denna borg till hem och värn åt vår folkskola och de tusenden, som kämpa och arbeta i hennes tjänst.

Vid sin bortgång var Berg vår allmänna förenings hövding även i yttre måtto — föreningen har icke förut följt någon sin kvarstående ordförande till graven. Han hade tidigare under en tioårsperiod varit förenings sekreterare.

När Fridtjuv Berg år 1888 utsågs till S. A. F:s sekreterare, hade föreningen genomlupit det första stadiet i sin tillvaro, kännetecknat, kan man säga, såsom den första hänförelsens och nydaningens skede. Mera kritiska och hårda tider stundade. Det gällde närmast att på grundvalen av samlade erfarenheter giva en fastare resning åt själva organisationen och åstadkomma en mera ändamålsenlig utveckling av arbetsformerna. Föreningens andra ombudsmöte i Stockholm, som den nye sekreteraren hade att organisera, upptog på sitt program icke mindre än 35 frågor, därav ett tiotal stadgeändringar, som följande år antogs av kretsarna. Ytterligare tre ombudsmöten höllos under Bergs sekreteraretid: i Göteborg 1893, vid vilket stadgeändringar i sju punkter förbereddes och flera viktiga beslut fattades rörande föreningens utveckling, samt i Stockholm 1895 — föreningens 15-årsfest — och 1897.

I övrigt började föreningens arbetsuppgifter i egentlig mening att under denna tioårsperiod växa ansenligt i omfång. År 1888 planlades av centralstyrelsen tvänne stora undersöknings-

arbeten inom lärarekåren: insamlandet av uppgifter rörande skolhälsovården samt av material till en svenska folkundervisningens historia. Många av de stora frågor rörande skolans organisation och ledning, lärarnas utbildning och deras rättsliga ställning samt undervisningens reformering, vilka först helt nyligen vunnit sin lösning eller ännu stå på dagordningen, kommo vid denna tid upp på föreningens program. Därmed växte ock sekreterarens arbetsbörda. Protokoll, handlingar och årsskrifter från denna tid vittna om den oerhörda flit och stora omsorg Fridtjuv Berg såsom sekreterare nedlade såväl på de rent expeditionella sidorna av föreningsarbetet som på de olika ärendenas klarläggande och utredning.

Därjämte bragte de rådande tidsförhållandena och tillståndet inom lärarekåren uppgifter av annan, mindre behaglig art. Jag syftar på de stormar av olika slag, som övergingo föreningen och tvungo centralstyrelsen i strids- och försvarsställning. Detta gällde särskilt sekreteraren, som i högre grad än någon fick pröva på uppgiften att samtidigt sköta mursleven och svärdet. Men han var till föreningens och kommande läraregenerationers lycka situationen fullt vuxen.

I samma mån föreningen växte och vann inflytande, växte ock motståndet. Anfallen utifrån kommo, egendomligt nog, i första hand från dem, som på den tiden utgjorde skolans myndigheter, från folkskoleinspektörer, seminarierektorer och skolrådsordförande. Vad fruktade de egentligen av en lärareförening, som främst på sin fana satt svenska folkskolans och folkbildningens höjande? Var månne det onda samvetet hos skolans ledare en av drivkrafterna i kampen? Men anfallen och söndringssträvandena kommo ock från folkskol-lärarnas egna led. All den småsinthet, självföretaglighet och förkättraranda, som långvarig andlig trångboddhet och personligt beroende av de lokalt styrande alstrat hos en del av lärarekåren, mobiliserades mot föreningens centralstyrelse. Så kom den stora explosionen, då »programfrågan» genom en mängd motioner från kretsar och enskilda framtingades till allmän behandling i föreningen under 1891. De gamla minnas ännu den fejden. De unga kunna ha nytta av att studera den. I årsskriften för 1891 finnes en 15 sidor lång, intressant utredning i ärendet av Bergs hand. Samtidigt förde han med sedvanlig klarhet, kraft och skärpa striden i Svensk Läraretidning nummer efter nummer.

Fridtjuv Berg, som under denna tid blev rikligen utsatt för personliga angrepp och smädelser, såg emellertid på det hela med upphöjd objektivitet såsom på ett nödvändigt led i en historisk utveckling. I en broschyr: »Sverges allmänna folkskollärareförening. Hurudan den är och vad den

vill», skrev han ett par år senare bl. a.: »Vi torde alla hava i friskt minne det stora anlopp, som företogs 1890, ävensom dess för mången så överraskande utgång. Om dessa anlopp må nu endast sägas, att det var bra, att det kom över oss, och bra, att det även gick över oss. Det har i hög grad gagnat genom den ökade klarhet och den fastare sammanslutning, det fört med sig. Det har bidragit till, att då vår förening nu vid fyllda 13 års ålder riktar blicken framåt mot ungdomens och mandomens praktiska uppgifter, så kan den göra detta i det glada medvetandet, att den antagligen har sina värsta kriser bakom sig och således ej längre behöver stötras av tanken på de utvecklingssjukdomar, som man under barndomsåldern vanligen har att genomgå.»

Mot slutet av år 1894 anhöll Fridtjuv Berg att bli entledigad från sekreterareskapet. I en cirkulärskrivelse till centralstyrelsens medlemmar, daterad den 30 nov. nämnda år, utvecklar han motiven härför i 8 punkter. De kunna sammanfattas så, dels att det tunga, alltjämt växande sekreterarearbetet nu syntes honom oöverkomligt, dels att han önskade erhålla tid att fullfölja ett i olika pedagogiska grenar planlagt författarskap jämte studier.

Men Berg slapp icke undan. Ännu några år måste han med uppoffrande av sina mera personliga planer och intressen bära det tunga lasset. Dock fick han nu en biträdande sekreterare vid sin sida. Visst kom föreningen att fara väl därav, men det är i alla fall vemodigt att tänka, att emedan Fridtjuv Berg under sin sekreteraretid måste nöta sina krafter med renskrivning och korrekturläsning på medlemskatalogen o. d. samt, som han själv uttrycker det, »förvandla sig till kontorskarl, paketexpeditör och postbud», fick den svenska skolan undvara den stora Rudenschöldsmonografi, som han redan då planlagt men aldrig hann att fullborda.

De yttre villkor, under vilka Fridtjuv Berg utförde sitt slitande och betydelsefulla arbete som S. A. F:s sekreterare, voro synnerligen blygsamma. Då centralstyrelsen år 1890 föreslog, att sekreterarearvodet skulle höjas från 200 till 300 kr., reserverade sig Berg däremot i årsskriften, yttrande bl. a., att då han motsatte sig förslaget, »har detta skett därför, att nämnda förslag möjligen av en eller annan krets skulle kunna betraktas såsom ett slags begäran om löneförhöjning och ingiva den föreställningen, att sekreteraren i S. A. F. vore en betalad tjänsteman och hans syssla en tjänst, som någon åtager sig för lön, ej en förtroendepost, som skötes för hederens skull och av intresse för saken».

Såsom inventarier mottog Berg vid sitt tillträde till sekreterareskapet tvänne föremål: en pinal (plåthylsa för handlingars cirkulation) samt ett litet svart-målat skåp med påtagligt oestetisk form,

av Bergs humor döpt till »arken», sannolikt emedan det påminde om vissa avbildningar av den bibliska förbundsarken. När Berg hösten 1912 första gången kom upp i föreningens nya expedition och därvid lyckönskade den nuvarande sekreteraren till den trevliga, ändamålsenliga arbetslokalen, gällde en av hans första frågor, var den gamla arken fanns. Han fick skåda den välbehållen, och glädjen vid konfrontationen var omiskännelig. Berg var då statsråd och arbetade under större förhållanden, än när han beklädde sekreterareposten i S. A. F. Men av hans yttranden vid flera tillfällen fick jag det intrycket, att han, trots allt, betraktade denna sekreteraretid som en av de bästa tiderna i sitt liv. Visst är, att Sverges folk- och småskollärarekår står i stor tacksamhetskuld till Fridtjuv Berg icke minst för det oegennyttiga och i många hänseenden grundläggande arbete, som han under denna tid nedlade i föreningens och därmed i det svenska folkbildningsväsendets tjänst.

Sven Nylund.

*

»Enighet och god anda inom lärarekåren.»

En var, som på ett eller annat sätt lärt känna dr Fridtjuv Berg och hans verksamhet, har tvivelsutan av hans starka och nobla personlighet mottagit ett mycket djupt och varaktigt intryck, som icke sällan blivit bestämmande för hans egen tankeriktning och verksamhet. Den ideala syn på tingen och människorna, som kännetecknade dr Berg, hade med sig något betagande, som kom andra att i viss mån liksom se med hans ögon och känna med hans känslor. I alldeles särskild grad gäller detta den större delen av den stora lärarekår, som så länge haft den lyckan att få se upp till honom såsom sin ledare, sin föregångsman.

När därför han angivit målet, så blev detta också lärarekårens. Vi lärde oss att se på uppfostraregärningen på annat sätt än förut och kände oss fylla en uppgift, som måste räknas bland samhällets viktigaste och som uppfordrade var och en att söka göra sig densamma värdig. Så alstrades självfallet bland de tusentals arbetarna på skolans fält ute i bygderna en strävan mot ett gemensamt mål, som ej kunde undgå att framkalla och underhålla en stark samhörighetskänsla, vilken säkerligen ej kunnat umbäras vid väckandet och vidmakthållandet av den enighet, som i stort sett varit rådande inom folkskollärarekåren under de sista årtiondena.

Naturligtvis ha ännu andra faktorer medverkat till stärkande av föreningsbandet, och givetvis har enigheten stundom satts på hårda prov, men att den visat en sådan hållfasthet, som den gjort, är helt visst att i främsta rummet tillskriva ledarens personlighet. Inom en så talrik kår, sammansatt av så olika

element med i många fall stridiga intressen, är helt naturligt ingen brist på tvistefrön.

När ändå under sådana omständigheter icke blott enigheten kunnat hållas obruten, utan även »en god anda» varit förhärskande, så är detta ett det kraftigaste vittnesbörd om det utomordentligt starka och förädlade inflytande, dr Berg utövat inom sin kår. Han har varit dess store uppfostrare, icke i den meningen, att »den goda tonen» icke förut skulle ha värderats och omhuldats inom lärarekretsar, utan i så måtto att han, då intressekonflikterna blevo allt skarpare, friktionsanledningarna allt flera, förmådde vidmakthålla och t. ö. m. utvidga dess giltighetsområde.

Man har under de allra senaste åren upprepade gånger nödgats iakttaga, hur mellan olika läraregrupper, som ha sin verksamhet utom folkskolan, meningsbrytningarna kunnat antaga mycket litet uppbyggliga former. Samtidigt har det varit lätt att övertyga sig om att sådant vid uppgörelser mellan olika läraregrupper inom folkskolan hört till de mera sällsynta företeelserna. Säkert är emellertid, att förhållandena där lätt kunnat gestalta sig på liknande sätt. Men dr Bergs rättrådighet och humanitet ha verkat dämpande på tilläventyrs oroliga och odisciplinerade element, och det har stannat vid blotta ansatser. Ty det har nog varit så, att härvid liksom alltid exemplets makt varit stor, och är fördömet en stark personlighets, är naturligen dess makt ännu större.

Av skäl, som det här icke är platsen att anföra, ha lärarinnorna ej sällan blivit tillbakasatta i mångt och mycket och fått tåla oförrätter alltemellanåt. I den mån det var honom möjligt sökte dr Berg att verka för rättelser i sådana fall, och det är min fasta övertygelse, att en rättrådigare och pålitligare vän kunna vi lärarinnor aldrig få. Ensamt detta skulle vara nog för att komma oss att djupt känna saknaden efter och i tacksamt minne bevara vår hädangångne vän. Men utom detta är det ju så mycket annat gott och vackert, som vi ha att minnas honom för!

För att hedra hans minne må det vara oss angeläget att var i sin stad söka att efter fattig förmåga bidra till ett fortsatt förverkligande av de syften, som varit föremål för hans hela livs strävanden. Det bästa vi kunna hoppas för framtiden är, att utvecklingen måtte fortsätta i den riktning, han fört den in på.

Anna L. Lessel.

Från samarbetet med Fridtjuf Berg.

Det är mig knappast ännu möjligt att fatta, att han är borta.

När jag vill, kan jag se honom framför mig, där han satt vid redaktionsbordet, belyst av ljusskenet under den gröna lampskärmen, och med sin pryd-

liga, alltid lika korrekta handstil fyllde blad efter blad av pappersblocket. Timmarna skredo, det blev sent, men ännu alltjämt suto vi kvar vid våra manuskript med den öppna dörren emellan oss. Djup tystnad rådde, blott avbruten av de väsende spårvagnarna, som en efter en rullade förbi på gatan utanför.

Det var väckande, eggande tankar, som fingo uttryck och form under Fridtjuf Bergs penna dessa sena kvällstunder. Med en förundransvärd klarhet utredde han de föreliggande spörsmålen, även där de syntes som mest invecklade. Sats kedjades vid sats med en logik, som måste ha verkat förbryllande på hans meningsmotståndare. Hans polemik var lika elegant och ridderlig som skarp och träffande; argumenten kunde egentligen endast de motstå, vilka satte ett slags »ära» i att stå i opposition till Fridtjuf Berg och följaktligen på förhand voro oemottagliga för varje skäl från hans sida. Deras förtvivlade försök att komma till rätta med den Bergska polemiken hade visserligen sitt intresse; säkert är, att de beredde Fridtjuf Berg mera nöje än förtret. Mångfaldiga gånger har jag hört hans glädlynta, smittande skratt, då han tagit del av »svaret» på någon hans artikel.

Denna egenskap hos Fridtjuf Berg: hans lugna, jämna godmodighet och hans utpräglade sinne för humor, gjorde, att samarbetet med honom var en högtid, även när det var som mest krävande. Vid lämpligt tillfälle försummade han sällan ett lustigt infall, ett oförargligt skämt. Hårtill kom den oförlikneliga trygghet, som liksom utstrålade från hans person. Bekymren veko som dunstmoln, så snart man fått framlägga dem för honom och han blivit i tillfälle att utveckla sin lidelsefria, optimistiska syn på saken. Ty optimist var Berg som knappast någon annan, och detta gjorde det möjligt för honom att betrakta även rätt beklagensvärda företeelser i en försonande dager.

Men till och med den mest förhoppningsfulle måste någon gång erfara en känsla, som liknar misströstan. Särskilt erinrar jag mig sommaren 1907, då den stora masspetitionen rörande kristendomsundervisningen gick land och rike omkring, samlande tusentals demonstranter, som, i fullständig okunnighet om vad saken gällde, direkt eller indirekt hade bringats den uppfattningen, att Fridtjuf Berg — mannen med det varma, människovänliga hjärtelaget och det i verklig mening religiösa tänkesättet — ville »avkristna» vårt folk. Då vällde en smutsflod av anonyma skrivelser över Fridtjuf Berg, letande sig väg både till hans hem och till hans redaktionsbyrå. Det kunde ej hjälpas: de träffade en ömtålig sträng i hans själ. När man vet sig vara driven av de högsta och ädlaste bevekelsegrunder och så av illviljan och fåvitskheten blir stämplad som en fördärvbringare — man må ej förundra sig, om det sved i den starke

mannens hjärta. Jag glömmar ej, när han en dag visade mig ett dylikt brev, fyllt av de vidrigaste smädelser från en person, som efter allt att döma själv var djupt övertygad om att han gick Guds ärenden. Den gången log ej Fridtjuf Berg. Han sade: »Jag rår inte för, att jag känner en stickande smärta, när jag får ett sådant brev. Det är ingen vrede. Det är den ängslande förnimmelsen, att en liten, lite smula människoförakt hotar att vilja smyga sig in...»

När året därpå de s. k. stavningsreaktionärerna samlade sina skaror och medelst tidningsartiklar, nidvisor, agitationsskrifter, petitioner och »riksdagsrabalder» gingo till storms mot den förhatliga nystävningen och dess upphovsman, då såg jag däremot aldrig Fridtjuf Berg bragt ur sin vanliga, gemytliga sinnesjämvikt. Med en förvånande överlägsenhet betraktade han sina motståndares alla manövrer och skämtade gott med dem; man skulle kunnat tro, att de blott skänkte honom en stilla förnöjelse.

Om Fridtjuf Berg någon gång hos medlemmar av folkskollärarekåren upptäckte drag, som vittnade om andlig tarvighet, vart han förstämd. Han satte denna kårs uppgift så högt, att han fann den fullkomligt oförenlig med varje yttring av lumpenhet, småsinne eller avund. Och han tvekade ej att sjunga ut, när han blev vittne till dylikt. Ännu för blott ett år sedan hade han, som vi alla ha i friskt minne, riktliga tillfällen att taga i upptuktelse vissa utslag av okamratlig avundskänsla med anledning av den Pålssonska löneförbättringsmotionen. Han gjorde det med frejdigt mod och med snärtande ironi. Men vid samma tid skrev han i ett brev till undertecknad: »Jag är — uppriktigt sagt — icke fullt så karsk, som jag låter. Ett par dagar har jag varit fullständigt illamående med beklämning och kväljningar över oppositionens simpelhet och feghet.»

Dess bättre torde det dock ha varit mera undantagsvis, som medlemmar av folkskollärarekåren kommit att hos sin store och erkände ledare framkalla känslor av detta slag. Flertalet — de många tusen — kände honom och följde honom.

*

Då jag tänker tillbaka på det fleråriga samarbetet med Fridtjuf Berg, tränga sig minnena fram, mäktiga, oemotståndliga. Det är inga märkliga händelser eller egendomliga upplevelser. Det är mest *intryck* — de intryck, en stark personlighet utövar på dem, som med honom komma i nära beröring. Och jag skulle kunna fylla spalter härom.

Jag skulle t. ex. kunna tala om den oerhörda omsorg han nedlade på allt, som han ville bringa till offentligheten. Denna omsorg sträckte sig icke endast till ett samvetsgrant konstaterande av att han vid framläggandet av de fakta,

vilka han behövde som stöd för sin argumentation, ej begick någramminnesfel. Hans artiklar, som redan i manuskriptet tycktes vara i stilistiskt hänseende, mönstergilla, blevo i korrekturen ofta helt och hållet omstöpta — dock, väl att märka, icke till innehållet men till formen. Uttrycken slipades, förtydligande satser infästades, ordföljden ändrades. Han tycktes väga varje ord på guldväg. Och det egendomligaste av alltsamman var, att fastän man tyckte det hela från början var så bra, som det kunde bli, nödgades man alltid erkänna, att det genom ändringarna blev ännu bättre, ja, man överraskade sig med att finna, att över huvud ingen enda ändring ens var *onödig*. Språkpurist som han var, undvek han själv sorgfälligt alla främmande ord och uttryck, som kunde ersättas med svenska, och förföljde dem oarmhärtigt hos andra. Antagligen var det för att genast från början på tydligaste sätt inpräglade hos mig, vad han i detta stycke önskade, som han i ett av mina allra första manuskript strök det vanliga låneordet »minoriteten» och utbytte det mot det svenska »mindretalet».

Karaktéristiskt för Fridtjuv Berg var den grundlighet, varmed han alltid behandlade varje viktigare spörsmål. Detta behov att tränga till botten av saken föranledde honom ofta att i flera tidningsnummer efter varandra sysselsätta sig med samma ämne, något, som en mindre djupt anlagd läsare stundom kunde finna en smula långrandigt. Jag tror aldrig, att Fridtjuv Berg någonsin hade en tanke på att en läsare av Svensk Lärarettidning kunde ha en dylik känsla. Själven hatade av all ytlighet, även där den dolde sig under en rikedom av fraser, förutsatte han helt säkert hos andra om ej förmåga så dock alltid vilja att se en fråga i hela dess vidd och djup. Och han var en mästare i att kunna trolla alla dess sidor och enskildheter fram i dagen.

Det förefaller mig i denna stund, som om det vore ett outtömligt ämne att tala om Fridtjuv Berg, sådan han tedde sig för mig under vårt gemensamma arbete, såväl vid de löpande göromålen som vid de många och ofta långvariga överläggningarna. Men jag vet, att utrymmet är begränsat, och jag vill därför endast tillägga ett par rader.

Med namnkunniga män brukar som bekant icke sällan vara det förhållandet, att ju närmare man kommer dem in på livet, dess mer krymper deras storhet samman. I fråga om Fridtjuv Berg gällde motsatsen. Ju mera man lärde känna honom, dess större syntes han. Det renhjärtade väsendet och den överlägsna anden gjorde sig i hans enkla, stillsamma personlighet gällande på ett underbart sätt. Jag skattar mig lycklig att under årtal ha fått blicka in i den värld av idealitet och människokärlek, som dvaldes inom hans bröst, och med djup tacksamhet skall

jag alltid bevara minnet av den tid, då jag på ett område, som jag vet var honom kärt, fick dela arbetet med vår folkundervisnings store förkämpe.

Gottfrid Björkman.

* * *

Senast utkomna nr av »Tidning för Sverges läroverk» innehåller här nedan återgivna aktningfulla och sympatiska uttalanden av lektor Richard Nordin om vår hädangångne märkesman:

Sedan sista numret av Tidning för Sverges läroverk utkom, har den svenska skolvärlden drabbats av en stor förlust, som kännes inom läroverken såväl som inom folkskolan, om än givetvis mera inom den senare. F. statsrådet och folkskolläraren — benämningen folkskollärare var för honom en hederstitel — Fridtjuv Berg kallades hädan den 29 febr. efter ett livsverk, mera fruktbärande än de flestas, som tjänat svensk kultur.

Fridtjuv Berg sluter sig värdigt och ingalunda som den minst förnämlige, till raden av dem, vilka under det senaste århundradet skapat vår folkskola och gjort den till vad den nu är: Torsten Rudenschöld, P. A. Siljeström, F. F. Carlson och Emil Hammarlund. Det är för utvecklingsgången karaktéristiskt, lyckligt karaktéristiskt i det hela, att Hammarlund och Berg, vilka bestämde den nutida folkskolepolitiken, båda voro folkskollärare. Bägge voro också till sina personliga egenskaper sådana, att den stora kär, för vilken de kämpade, kunde enligt sluta upp kring dessa sina banerförare.

Folkskollärarna må ha rätt att vara stolta över den nu bortgångne hövdingen, som givit dem och deras skola så mycket. Vi läroverkslärare avundas dem i själva verket på den punkten. Ty när ha vi ägt en ledare, som både i hög intelligens och personlighetens inre samling, både i rika bildningsintressen — de voro nedärvda — och förmåga att sammanknyta utgångspunkter och mål längs efter en fast linje varit Fridtjuv Bergs like? Vi ha kommit efter i loppet, och om orsaken därtill böra vi ingalunda sväva i ovisshet.

Läroverkslärarna och Fridtjuv Berg ha i åtskilliga viktiga frågor varit av olika mening, och stundom voro de hugg, som växlades, nog så skarpa. Men aldrig upphörde vi att vörda honom för hans ärliga viljas, hans vackra karaktärs och hans ädla idealitets skull. Vi förstodo så väl, att de synpunkter, från vilka han såg saker och ting på undervisningens vida område, dem måste han ha, de hörde ihop med den riktning, hans utveckling ända från början tog. Den välvilja han såsom statsråd och mäktig andrakammareledamot visade vår kär i dess ekonomiska frågor, minnas vi tacksamt. Och ett bestående gott intryck gjorde hans försynthet i uppträdandet, vilken adlade det starka allvaret i den kamp han förde och bevarade honom från att erhålla personliga ovänner i dem, som voro hans motståndare. Vi glädde oss åt den rena atmosfär, som fanns kring Fridtjuv Berg. Av allt detta kom det sig, att bland läroverksmännen många ogillade vissa sidor av hans skolpolitik men blott få undgingo att starkt beröras av hans personlighet, ävensom att polemiken mot honom från vederhäftigt läroverkshål alltid bar den personliga aktningens prägel. Naturligtvis ha vi heller icke förnekat, att en del av de idéer, för vilka han stred, varit framtidsdugliga.

När Fridtjuv Berg 1905 inträdde i konungens råd, skrev undertecknad i Tidning för Sverges läroverk bl. a. följande: »Då under denna höst ledamoten av riksdagens andra kammare, folkskolläraren Fridtjuv Berg ut-

nämndes till ecklesiastikminister, väckte detta på särdeles många håll häpnad och — man kan gott säga det — bitterhet. En folkskollärare ledamot av konungens råd och högsta vårdare av kyrkans, universitetens och hela skolundervisningens intressen! Det var ju onekligen att resolut bryta med alla gamla sedvänjor. De, som äro missnöjda, tänka blott föga på, att om man ser sakerna fördomsfritt, så borde väl ändå i själva verket en högt aktad, kunskapsrik och begåvad folkskollärare passa bättre på ecklesiastikministerposten än en jurist, då icke dennes intressen, såsom förhållandet var med den närmast föregående chefen för ecklesiastikdepartementet, legat särskilt åt någon gren av undervisningsväsendet.

Huru skola nu Sverges läroverkslärare taga denna utnämning? Komma de att möta den nye ministern med förtroende eller med — motsatsen?

Illu skulle vi känna Sverges läroverkslärare, om vi kunde hysa annan övertygelse, än att de med stort förtroende skola komma folkskolläraren, statsrådet Berg till mötes. De veta fullväl, att läroverken nu tills vidare fått sitt, och att turen rimligtvis bör vara hos folkskolan och seminariet. Beträffande folkskolan och — kanske ännu mera — seminariet vänta viktiga frågor på en god lösning. Till att kraftigt taga itu med dessa spörsmål lämpar sig utmärkt väl en man med statsrådet Bergs friska initiativförmåga samt djupa erfarenhet och insikter på just de områden det här gäller. Läroverkslärarna inse och behärta detta, och från deras sida skola alldeles säkert inga stenar, vare sig stora eller små — de senare pläga eljes vara de obehagligaste och icke minst hindersamma — läggas i den nyutnämnde skolchefens väg.

Det skulle föra för långt och även vara olämpligt att nu orda om vad som sedan den tiden genom Fridtjuv Berg skett eller planlagts inom vårt skolväsende. Ett må blott sägas: liksom den högre skolans lärare med aktning hälsade hans inträde på den höga och ansvarsfulla posten som ecklesiastikminister, stå vi med vemod och saknad vid hans nyss redda grift. Ty det var en av landets bästa, som skördades. Och han var en av oss, eftersom han liksom vi vikt sitt liv åt fostrandet av svensk ungdom.

Till minnet av Fridtjuv Berg.

*Om landsorg sjunga klockornas
rigda mahn,
mot dimgrå himmel tung stiger
dödens psalm,
den svarta jorden öppnat sina
mörka rum,
och livets port har slutit sig,
evigt stum.*

*Den sista vilans eviga
ro och fred
har sänkt sig till ett bristande
hjärta ned.
En fackla föll och sloknade.
Kämpens hand
visur ej mer mot framtidens
ljusa land!*

*En drömmare nämndes du, Fridtjuv Berg,
ditt liv bar drömnens och aningens färg,
du styrde mot fjärrlägna land.
En drömmare var du först och sist,
som trodde så innerligt fast och visst,
att mörker och natt skall följas en gång
av morgonrodnadens brand.*

Men dag kommer icke, så var din tro,
om vi sjunka i feg och dädlös ro,
vår väg heter kamp och strid!
Så blev du en stridsman, en riddare god,
en kämpe, en hövding, som alltid stod
bland de främste i kampens tid.

Av drömmaren blev det en stridens son,
genom ärlig kamp och spott och hån
flöt den fram, din levnads älv.
Men när striden som hårdast och hetast brann,
den största och vackraste segern du vann,
var segern över dig själv.

Det bästa, du gett oss, Fridtjuv Berg,
i en tid, som halvheten gav sin färg,
och där alla lisma sig fram,
är minnet av en, som manligt stred,
och som aldrig, aldrig fläckades ned
av självförhåvelsens skam.

En drömmare nämndes du, Fridtjuv Berg.
Ditt liv bar drömmens och aningens färg,
du styrde mot fjärrlägna land.
En drömmare var du först och sist,
som trodde så innerligt fast och visst,
att mörker och natt skall följas en gång
av morgonrodnadens brand.

Skymningen faller, gråkall och lurd,
ned över de dödas tysta gård,
där mörker och glömska bo,
så faller ock sorgen, tung och svår,
och slår oss svulande hjärtessår,
och stjul vår glädje och ro.

Du var ej blott vår främste man,
när döden ditt ädla hjärta hann,
till skörd sin lie väste
och höjde den till ett dödens slag
en kall och grå februaridag,
han slog väl och var bäste!

Och därför är sorgen dubbelt svår! —
Men i saknadens bittra och tunga år
det lysar ur sorgmolnens reva
en glimt av lugnsvalande tröst ibland:
En god har gått till de godas land,
och hans verk och hans minne skall leva!

Gunnar Hede.

Nödläget och lönefrågan.

Redan före utbrottet av världskriget 1914 talades det allmänt om och erkändes det trängande behovet av en löne reglering för folkskolekåren såsom den svagast avlönade av alla tjänstemannakårer. Hade fredstillståndet fått bestå, är det väl sannolikt, att den viktiga frågan om en förbättring i kårens ekonomiska ställning nu varit löst för en tid framåt. Men så kom kriget och drog ett brett

svart streck över hela saken och förhoppningarna — tillsvidare. Den statsfinansiella ställningen blev genast i betänklig grad rubbad. Vissa betydande inkomstkällor började visa starka tendenser att sina, under det att utgifterna för upprätthållandet av vårt lands väpnade neutralitet slukade stora summor. En följd därav vart, att en del andra viktiga intressen, som stått på dagordningen, trängdes i bakgrunden och blevo försummade, bland dem även folkskolekårens lönefråga.

Under de snart tjugo månader, varunder krigstillståndet hittills varat, har folkskole- och småskolekårens ställning till den grad försämrats, att det åtminstone inom vissa grupper av desamma råder ett verkligt nödtillstånd. Genom 1915 års riksdags bifall till den Pålssonska motionen räcktes en tillfällig — och naturligen högst behövlig och välkommen — hjälp åt den grupp inom nämnda kårer, där omständigheterna ögonskenligen voro mest ömmande på grund av sådana förhållanden inom lärarefamiljerna, som bero på befintligheten i desamma av oförsörjda barn.

Inom övriga läraregrupper är emellertid behovet av löneförbättring likaledes under nuvarande förhållanden ytterst trängande. Redan före dyrtidens inträde var det svårt nog inom många lärarehem att ställa utgifterna så, att de oundgängliga levnadsbehoven kunde tillgodoses utan att skuldsättningsvägen behövde tillgripas. Under nuvarande dyrtid torde det vara hart när omöjligt för mången att undvika anlita det av en dylik utväg. Statens och kommunernas mellankomst härvidlag framstår då som en ofrånkomlig plikt. Att åtskilligt redan gjorts må erkännas, men det som gjorts är otillräckligt, och många nödställda finnas, som kommit att stå helt utanför den »handräckning», som egentligen utgjort en i och för sig otillräcklig kompensation för kristidens oerhörda prisstegring på allt, som hör till livets uppehälle och nödtorft. I betraktande härav finnes påtagligen inom folk- och småskolekåren ingen enda grupp, om vilken man kan säga: Här är det väl ställt, här föreligger intet behov. Men å andra sidan nödgas man dock medgiva, att någon gradskillnad i behovet kan konstateras, i stort sett åtminstone. Den grupp, som i så fall i närmaste hand kräver beaktande, torde vara den, vars medlemmar befinna sig i lägsta lönegraden. En landsortslärare, som i dagarna tillskrivit red. angående ifrågavarande sak, omnämner, att en bonde, med vilken han nyligen samtalat angående tjänstehjonens nutida löneförhållanden, vidgått, att en dräng i vanliga fall är bättre ställd i lönehänseende

än en folkskollärare i lägsta lönegraden. Den förstnämnde har i lön 400 kr. kontant samt dessutom »tvätt, skötsel och fritt vivre, vilket i dessa tider måste värderas till minst 800 kronor» — alltså i ett för allt en lön av 1,200 kronor. Och — tillade bonden — en vanlig piga, som kostat på sig några månaders hushållskurs får nu som hushållerska 50 kr. i månaden jämte fritt vivre, vilket blir ungefär detsamma som dränglönen, eller 1,200 kr.

En ordinarie folkskollärare på landet, fortsätter vår meddelare, har som årslön under sina fem första tjänsteår kontant 900 kr. jämte husrum och vedbrand, vilka sistnämnda förmåner i allmänhet värderas till 300 kr. — alltså i ett för allt 1,200 kr., eller lika med drängen eller pigan. Men när drängen slipper undan med 30—40 kr. i skatt, så gå säkert lärarens skatter, plus hans avgifter till pensionskassan samt till änke- och pupillkassan, till minst 200 kr., och därigenom står han genast ett gott stycke bakom drängen. Läger man så därtill, att de flesta lärare oftast ha flera tusen kronors studieskulder att förränta och avbetala — och att en lärare, som ju skall vara ett gott föredöme i allt sitt uppträdande, måste hålla sig någorlunda proper och dessutom kosta på möblering av sin bostad — ja, då står drängen så långt före läraren i löneförmåner, att de två helt enkelt icke kunna jämföras. Och likadant ställer sig jämförelsen mellan lärarinnan och hushållerskan.

Det ligger något förödmjukande i att beskåda en dylik tidsbild: landets dyrbaraste egendom, dess uppväxande ungdom, anförtrödd till undervisning och uppfostran av en kår, vars medlemmar till stor del ha det så uselt ställt i ekonomiskt avseende, som ovan skildrats. Här föreligger inte bara en viss kårs intresse utan framförallt ett verkligt statsintresse av största betydelse. Har staten intet, som i vikt och värde kan sättas högre än landets ungdom — vad skulle det i så fall vara? — så följer obevekligen därav, att till statens allra högsta och förnämsta plikter hör att värda sig om det uppväxande släktet. Så sker ju ock i de flesta hänseenden. Men om det brister allt för mycket ifråga om att giva ungdomens lärare och vårdare den ekonomiska ställning, som är ett villkor för dem för att kunna rätt utföra sin gärning och lära sig omfatta den ej blott som en utomordentligt betydelsefull utan tillika kår uppgift, då har staten på denna särskilda punkt en skyldighet att uppfylla, som i de ungas intresse och i hela landets intresse ej kan eller får skjutas åt sidan eller vara ouppfylld. Alla verkliga och bärande sakskalet i denna angelägenhet tala i den riktningen, och inga andra skäl emot torde kunna anföras än de, som